

CÜDÎ EFENDİ, Trabzonlu

9. *Ta'lim-i Kirâat* (Trabzon 1328). Cüdî Efendi'nin bunlardan başka eğitim, din ve ahlâk konularında yazdığı birçok makale devrin gazete ve mecmualarında kalmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbrahim Cüdî, *Lugat-ı Cüdî*, Trabzon 1332, Önsöz; İbnü'l-emîn, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 247-249; Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 88; a.mlf., *Meşhur Adamlar*, İstanbul 1933-37, s. 263; Ergun, *Türk Şairleri*, III, 1093-1095; İhsan Hamamioğlu, *Trabzonda İlk Kitapçı Kitabı Hamdî Efendi ve Yayınları*, İstanbul 1947, s. 9, 10, 17-23, 25-26; Ömer Akbulut, *Trabzon Şairleri*, Trabzon 1952, s. 28-31; a.mlf., *Trabzon Meşhurları Bibliyografyası*, Ankara 1970, s. 58; Mâhir İz, *Yılların İzi*, İstanbul 1975, s. 59-60, 66; a.mlf., "Trabzonlu Şair İbrâhim Cüdî Efendi", *Bugün*, İstanbul 12 Nisan 1967, s. 2; Hüseyin Albayrak, *Kuruluşunun 100. Yılında Cüdî Bey İlkokulu*, Trabzon 1988, s. 25, 27, 28-36; İ. Gündâğ Kayaoğlu, "Trabzon'dan Yetişen Değerli Eğitimi İbrahim Cüdî Bey", *Trabzon Kültür Sanat Yıllığı*, İstanbul 1987, s. 287-292.

MUSTAFA UZUN

CUHÂ

(جها)

Ebü'l-Gusn Düceyn b. Sâbit el-Kûfî el-Fezârî

(ö. II/VIII. yüzyılın ikinci yarısı)

**Saflığı ile tanınan
Arap fıkra kahramanı.**

Cevherî ve İbn Manzûr "Cuhâ" kelimesini özel isim kabul ederlerse de *el-Kâmûsü'l-muhtâ* müellifi Firûzâbâdî bunun Ebü'l-Gusn Düceyn b. Sâbit'in lakabı olduğunu kaydetmekte, bu hususu diğer bazı kaynaklar da teyit etmektedir. Bazı rivayetlerde Cuhâ'nın adı Nüh veya Abdullah olarak da geçer. Hayatı ve ailesi hakkında fazla bilgi yoktur, ölüm tarihi de bilinmemektedir. Çeşitli rivayetlerden Cuhâ'nın Fezâre kabilesine mensup olduğu ve I-II. (VII-VIII.) yüzyıllarda Kûfe'de yaşadığı anlaşılmaktadır. Babasının Kûfe'nin tanınmış tüccarlarından olduğu rivayet edilir. Cuhâ bazı kaynaklara göre 100 yıldan fazla ömür sürmüş ve Ebû Ca'fer el-Mansûr devrinde (753-775) vefat etmiştir. Abbâsî Devleti'nin kuruluşunda önemli katkıları bulunan Ebü Müslim-i Horasânî ile de (ö. 137/755) Kûfe'de görüştüğü "emsâl" kitaplarında yer almaktadır. Ayrıca 826'da ölen Ebü'l-Atâhiyye'nin divanında (s. 488) ondan bahsetmesi, Cuhâ'nın bu tarihten önce yaşadığını gösterir. Cuhâ henüz hayatta iken fıkraları meşhur olmuş ve zamanla bütün İslâm âlemine yayılmıştır. İbnü'n-Nedîm, Cuhâ'nın fıkralarını ihtiva eden

Nevâdiru Cuhâ adında bir eserden bahsetmekteyse de (*el-Fihrist*, s. 375) bu eser günümüze ulaşmamıştır.

Bazı müellifler Cuhâ ile, Basra'da aynı asırda yaşamış olan, aynı adı ve künyeyi taşıyan tâbiinden bir hadis râvisini birbirine karıştırmaktadırlar. Hatta bu isim benzerliği yüzünden bazı kaynaklar her iki şahsın aynı kişi olduğunu iddia etmektedir. İbn Hacer el-Askalânî *Lisânü'l-Mizân* adlı eserinde (II, 428) bu iddiaya yer verdikten sonra bunun doğru olmadığını, İbnü'l-Mübârek, Vekî' ve Abdüssamed gibi dindar kişilerin böyle birinden hadis rivayet etmeyeceklerini kaydetmektedir. İbn Hibbân da *Kitâbü'l-Mecrûhîn*'de (I, 294) Yerbû' kabilesine mensup olan Basralı râviden bahsederken, "Genç arkadaşlarımız onun Cuhâ olduğunu zannediyorlar, bu yanlıştır" diyerek iki ayrı şahsiyetin mevcudiyetine işaret etmektedir.

Araplar Nasreddin Hoca'ya da "Cuhâ" lakabını vermekte, bu yüzden de çok defa bu iki fıkra kahramanının hayatları, şahsiyetleri ve fıkraları birbirine karıştırılmaktadır. Hatta her ikisinin aynı kişi olduğunu ileri sürenler bulunduğu gibi ikisini de inkâr ederek Anadolu'da ve Irak'ta bu adla gerçek kişilerin yaşadığını ve bunların hayalî birer kahraman olduğunu iddia edenler de vardır. Ancak bu iki şahsiyetin hayatları ve fıkraları incelendiğinde, fıkra kahramanı olmanın ötesinde aralarında bir benzerlik bulunmadığı görülür. Zira Nasreddin Hoca daima hikmetli sözler söyleyen, âlim, filozof, çok zeki ve hazırcevap bir kişi olarak karşımıza çıkarken Cuhâ saf ve ahmak bir tipi canlandırmaktadır. Nitekim Mısırlı yazar Hasan Hüsnî Ahmed de Nasreddin Hoca'nın fıkralarını topladığı *Nevâdiru Cuhâ* adlı eserinin mukaddimesinde birçoklarının âlim ve filozof Türk Cuhâ ile ahmak Arap Cuhâ'yı birbirine karıştırdıklarına dikkat çeker. Cuhâ'nın saflığı ve ahmaklığı darbimesel haline gelmiş, fıkralarından bir kısmı Arap atasözlerine dair emsâl kitaplarında yer almıştır.

Batı dünyasında şarkiyatçılık hareketinin başlaması sırasında Arap ve Türk edebiyatları ile uğraşan Batılılar XIX. yüzyıl sonlarında Cuhâ'yı ve Araplar arasında Cuhâ olarak bilinen Nasreddin Hoca'yı aynı zamanda tanıdılar ve Araplar'ın Cuhâ'sı ile Nasreddin Hoca'yı birbirine karıştırdılar. Nitekim Albert Ades ile Albert Josipovic hem Cuhâ'ya hem de Nasreddin Hoca'ya isnat edilen fıkraları derleyerek *Le livre de Goha le simple* adıyla

la Fransızca'ya çevirip yayımlamış (Paris 1916), bu Fransızca derleme *Goha the Fool* adıyla İngilizce'ye de tercüme edilerek neşredilmiştir. Leonide Soloviyev 1938'de yine aynı mahiyette Rusça bir fıkralar kitabı yayımlamış, aynı yıl Shebunina bunu Rusça'dan İngilizce'ye çevirerek neşretmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Cevherî, *Şihâh*, "çhy" ve "ğsn" md.leri; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhtâ*, "çhy", "dcn" ve "ğsn" md.leri; *Tâcü'l-ârûs*, "cehâ" md.; Ebü'l-Atâhiyye, *Divân* (nşr. Şükrî Faysal), Dimaşk 1965, s. 488; İbn Hibbân, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I, 294; Hamza el-İsfahânî, *ed-Dürrü'l-fâhire*, Kahire 1972, I, 138; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 375; Ebü Hilâl el-Askerî, *Cemheretü'l-emşâl* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl — Abdülmecîd Katâmîş), Kahire 1384/1964, I, 387; Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), Kahire 1398/1978, I, 396-397; İbnü'l-Cevzî, *Ahbarü'l-hamkâ ve'l-muğaffelîn*, Beyrut 1405/1985, s. 36-40; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VIII, 172-173; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, II, 428; Serkis, *Mu'cem*, II, 1859; Hasan Hüsnî Ahmed, *Nevâdiru Cuhâ*, Kahire 1950, I, 9-10; Akkâd, *Terâcim ve siyer II* (*el-Mecmû'atü'l-kâmile içinde*), Beyrut 1980, XVI, 329-471; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), II, 112-113; Bustânî, *DM*, VI, 397; *TA*, XI, 255; *ML*, III, 91; Ch. Pellat, "Djuhâ", *El²* (İng.), II, 590-592.

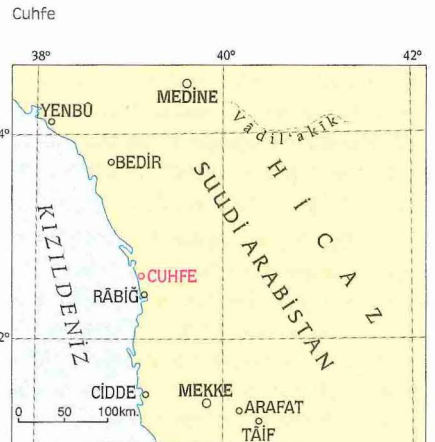
HÜSEYİN TURAL

CUHFE

(الجفة)

**Hac veya umre maksadıyla
Mısır ve Suriye tarafından
Mekke'ye gelenlerin
ihrama girdikleri mikât yeri.**

Asıl adı Mehyea'dır. Amâlika tarafından yurtlarından uzaklaştırılan Benî Akîl kabilesi buraya yerleşmişti. Bir gece mâruz kaldıkları sel çadırları ve hayvanları

sürükleyip götürdüğü için buraya Cuhfe (kuyu veya havuz dibinde kalan küçük su birikintisi) adını vermişler ve köy bu adla meşhur olmuştur.

Eskiden Suriye karayolunu tercih ederek Medine-i Münevvere'ye uğramadan doğrudan Mekke-i Mükerrerme'ye gidenler Kızıldeniz sahiline 9 km. mesafedeki Cuhfe'de, Medine'ye uğrayanlar ise Zülhuleyfe'de ihrama girerlerdi. Zamanla Cuhfe terk edilmiş ve mîkât yeri olarak Kızıldeniz kıyısındaki Râbiğ daha çok kullanılır olmuştur. Yâkût el-Hamevî, o dönemde bir cuma camiinin bulunduğu Cuhfe'nin XIII. yüzyılda harap bir yer olduğunu, Mekke'den Medine'ye gidenlerin üç dört menzil sonra buraya ulaşabildiğini, Medine'ye 6, Câr'a ise 3 menzil uzaklıkta olduğunu söyler. Cuhfe'de eskiden hacıların barındığı kalede bugün evler ve bir çarşı bulunmaktadır. Cuhfe'nin girişinde Asr-ı saâdet'ten kalma Mescidü Azver, çıkışında ise Mescidü'l-eimme vardır. Bunlar günümüze kadar birkaç defa tamir görmüştür.

Bugün Medine-Mekke ve Cidde-Mekke otoyollarla birbirlerine bağlandığı için Râbiğ ve Cuhfe gibi eski yerleşim merkezleri önemlerini kaybetmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ezrakî, *Ahbâru Mekke* (Melhas), II, 153, 310; Harbî, *Kitâbü'l-Menâsik ve emâkini tırucî'l-hac ve me'âlimi'l-Cezire* (nşr. Hamed el-Câsir), Riyad 1401/1981, s. 457-459; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 208; Makdisî, *Ahşenü't-tekkâsîm*, s. 69; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 111; İbn Battûta, *er-Rihle*, Kahire 1322-23, I, 93; Âmirî, *Behcetü'l-me'hâfil ve buğyetü'l-emâsil* (nşr. Muhammed Sultan en-Nemnekânî), Kahire 1330-31, I, 166; *Mir'âtü'l-Haremeyn* (Mekke), I, 121; *Kâmûsü'l-a'lâm*, III, 1773; İbrâhîm Rifâat Paşa, *Mir'âtü'l-Haremeyn*, I, 225.

MUSTAFA L. BİLGE

CÜIYYE

(الجوعية)

İlk devirlerde Şam bölgesindeki süliflere verilen lakap.

İlk süliflerden bazıları, "İnsana gücünü koruyabileceği birkaç lokma yeterlidir" (İbn Mâce, "Et'ime", 50) meâlindeki hadise dayanarak az yemeyi ve aç kalmayı (Ar. cû') dinî ve mânevî hayat için bir esas haline getirmişler ve gıda maddelerinden asgari ölçüde faydalanmışlardır. Özellikle Şam (Suriye) bölgesinde yaşayan sülifler aç kalmaya ayrı bir önem verdiklerinden "Cüiyye" diye anılmışlardır. Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şaf-*

ve adlı eserinin Şam süliflerine ayrılan bölümünde tâbiinden Amr b. Esved es-Sükûnî'nin asla karnını doydurmadığını, Hâlid b. Ma'dân el-Kilâf ile Ebû Bekir b. Abdullah el-Gassânî'nin oruçlu olarak öldüklerini, Ebû'l-Kâsım el-Cû'nin ise, "Allah beni açlığa karşı güçlendirdi" dediği için "el-Cûî" lakabını aldığını belirtir ve Suriyeli ünlü sülfi Ebû Süleyman ed-Dârânî'nin, "Dünyanın anahtarı tokluk, âhîretinki açlıktır" dediğini kaydeder.

Bâyezîd-i Bistâmî'nin mârifete aç karn ve çıplak bedenle ulaştığını, Cüneyd-i Bağdâdî'nin tasavvufu lafla değil açlık ve mücahede ile elde ettiğini belirtmesinden de anlaşılacağı üzere az uyumak ve az konuşmak gibi açlık da mücahede ve riyâzetin esaslarındandır.

BİBLİYOGRAFYA :

el-Mu'cemü's-şâfi, "cû" md.; Ca'fer Secâdî, *Ferheng*, Tahran 1983, s. 154; *Müsned*, IV, 132; İbn Mâce, "Et'ime", 50; Tirmizî, "Zühd", 47; Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, s. 29-30; Sülemî, *Tabağât*, s. 158; Kuşeyrî, *er-Risâle*, I, 88; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafve*, IV, 201-244; Sühreverdî, *Avârifü'l-ma'ârif*, Kahire 1393/1973, s. 64.

HASAN KÂMİL YILMAZ

CU'L

(bk. CUÂLE).

CULLÂH

(جلاله)

Osmanlılar döneminde dokumacılıkla uğraşan esnafa verilen genel ad.

Farsça "ören, dokuyan" anlamındaki cûlâh veya cullâh (جلاله ، جلاله) kelimesi, Türkler arasında yaygın olarak çulha (bazan bozuk şekliyle çulfa) şeklinde söylenir. Bu adlandırmayla Osmanlılar'da genellikle pamuklu dokuyan dokumacılar kastedilmiştir. Cullâhlık, hemen her Osmanlı şehir ve kasabasının temel iktisadî faaliyetini oluşturan zenaat kollarının en önde gelenlerinden biri olarak dikkati çeker. Ancak sadece şehir ve kasabalarda esnaf birlikleri şeklinde teşkilâtlanmış olanlar değil ferdî olarak şehir, kasaba veya köylerde bu faaliyeti icra edenler için de cullâh tabiri kullanılmıştır. Nitekim "Fâtihi Kanunnâmesi"nde (Barkan, s. 392) köylerde dokumacılık yapan cullâhdan yılda üç hizmet karşılığı 3 akçe alınması ve başka bir şey istenmemesi hükmü yer almaktaydı.

Pamuklu dokumacıları, pamuğun bol miktarda yetiştirildiği bölgelerin mer-

kezlerinde veya ulaşım imkânlarına sahip ticarî faaliyetin yoğun olduğu şehirlerde oldukça kalabalık gruplar halinde toplanmış bulunuyorlardı. Orta Anadolu'da işlek bir ticarî yol kavşağında bulunan Tokat'ta XV. yüzyılın ortalarında en kalabalık meslek grubunu 306 kişiyle cullâhlar teşkil ediyordu. Burada üretilen kaba ve ince pamuklular, dayanıklılığı yanında ucuzluğu dolayısıyla sadece iç pazarda değil dış pazarda da rağbet görüyor, Avrupa'ya ve hatta Rusya steplerine dahi yollanıyordu. İç ve Batı Anadolu'da önemli pamuk üretim bölgeleri olan Isparta, Burdur, Denizli, Konya, Ankara, Manisa, Akhisar, Bergama ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde Mardin, Diyarbakir, Urfa, Adana gibi şehirlerde pamuklu dokumacılığı yaygın bir şekilde yapılmıyordu. Hatta Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya ait sancak kanunnâmelerinde cullâh veya çulhalardan, pazara getirdikleri bezler karşılığı ne kadar vergi alınacağına dair kayıtlar yer almaktaydı. Nitekim Erzincan, Kemah, Diyarbakir, Mardin, Siverek, Arapkir gibi merkezlerde cullâhlardan ve cullâh çukuru veya kuyusu denilen tezgâhlardan ya belli oranda bir vergi alındığına veya daha önce uygulandığı halde "bid'at" olduğu gerekçesiyle bu verginin kaldırıldığına belirtilmesi, dokumacılığın iktisadî hayattaki yerinin ve ticarî değerinin bir işaretidir. Sadece bu bölgelerde rastlanan cullâh çukuru veya kuyusu tabiri ise dokuma tezgâhının yanında çalışan dokumacının içine girdiği oyuk yer, dolayısıyla tezgâh için kullanılmıştır ve muhtemelen sof dokumacılığıyla ilgilidir. Nitekim Mardin sancağı kanunnâmesinde sof işleyenlere de cullâh denildiği ve cullâh çukuru denilen tezgâhların bulunduğu yerlerden her kuyu başına yılda 24 akçe alındığı, ancak bunun uygun görülmemekle kaldırıldığı belirtilmektedir. Kemah, Urfa, Siverek, Arapkir ve Ergani'de de cullâh kuyularından ve dükkânlarından kuyu hakkı adı altında, muhtemelen daha önceki Memlûk ve Akkoyunlu idaresi zamanından kalan bir vergi mevcudiyetini koruyordu. Ayrıca Rumeli topraklarında Bosna bölgesinde ve Mısır'da da dokumacılık başta gelen meslek dalları arasında bulunmaktaydı.

Üretim faaliyetinin yapıldığı şehir ve kasabada bir esnaf birliği şeklinde teşkilâtlanmış olan ve idareci kâdroları arasında yiğitbaşı, ahî baba, ehl-i hibre bulunan cullâhlar dışarıdan hazır iplik